

Bakos István

A kohászati válság okai és regionális hatásai a borsodi iparvidéken

Hazánkban a XX.század utolsó évtizedében megindult társadalmi és gazdasági struktúraváltás Magyarországon is azokban a térségekben ment végbe sikeresen, ahol fejlett belső erőforrások (humán és technikai tőke), értékes vagyon, színvonalas infrastrukturális háttér állt rendelkezésre, kedvezőek voltak a működő tőke befektetési feltételei.

A korábban jelentős kapacitásokkal rendelkező borsodi iparvidék nem tartozott ebbe a kategóriába. Hosszú évekig államilag mesterségesen életben tartott termelő-kapacitások, torz gazdasági szerkezet, fejletlen és korszerűtlen infrastrukturális háttér, kudarcral végződött, kalandor privatizációk, több ezer munkanélküli, nagy mértékű elvándorlás jellemezte a 90-es évtizedben a borsodi iparvidéket. A problémák kezelése túlnyomórészt tüneti jellegű volt. Regionális gazdasági válság alakult ki, melynek következményei a mai napig kimutathatóak. A tanulmány a Sajó völgyben kialakult válság okait elemzi, különös tekintettel a térség kohászati iparára, megvizsgálja a krízis következményeit, a beavatkozások hatékonyságát.

A regionális válság okai a borsodi iparvidéken

A borsodi iparvidék mintegy 4300 km² kiterjedésű, sajátos termelési profilú gazdasági térség, amelyet a tiszaujvárosi, a mezőcsáti, a mezőkövesdi, a miskolci, a kazincbarcikai, az edelényi, az ózdi kistérségek teljes egészében, valamint az egri kistérség északi része alkotják.

„A borsodi iparvidék – Budapest után – hazánk iparilag legfejlettebb területe. A terület specializációjának fő iparágai a bányászat, a vaskohászat és a gépipar. A többi iparág (építőipar, villamosenergiaipar, vegyipar, élelmiszeripar és könnyűipar) lényegében az előbbiekhöz kapcsolódik, ezeket egészíti ki, illetve ezek mellett alárendelt szerepet játszik.” Így jellemezte a térség gazdaságát Kóródi József a borsodi iparvidéket elemző tanulmányában (Kóródi 1959). Ezek a kifejezések hosszú évekig helytállóak maradtak.

A térséget nehézipari – bányászat, kohászat – dominanciája miatt „kis Ruhr-vidék”-nek nevezték joggal, hiszen a medence barnaszén vagyonára épülő bányavállalatok, valamint a főként orosz, kismértékben pedig a rudabányai vasércet felhasználó kohászati vállalatok meghatározó termelő és foglalkoztató kapacitást jelentettek évtizedekig a térségben.

Az 1980-as évtized végére külső és belső tényezők, gyakran egymást gerjesztő, együttes hatására felborult a térség látszólagos foglalkoztatási egyensúlya, csökkent a gazdasági szereplők jövedelemtermelő, jövedelemszerző képessége, megélhetési feszültségek, egyensúlyi torzulások keletkeztek.¹

A Sajó-völgyi depressziós jelenségek okainak elemzésekor külön kell választani a szénbányászat és a kohászat hatását. A két nehézipari ágazat termelési és foglalkoztatási adatai alapján megállapítható, hogy a kohászat, mint válságinduktor nagyobb mértékű okozója a térségi depresszióknak, ugyanis a drasztikusan csökkenő hatékonysága mellett a megye össziparán belül mért súlya alig csökkent. 1965-ben 28 %-ot képviselt, 1987-ben pedig 25 %-ot.

Ezzel szemben az ugyancsak alacsony hatékonyságú bányászat össziparon belül mért súlya 1965 és 1987 között 24 %-ról 17 %-ra változott a folyamatos termelésesökkentés következtében. (Bakos 2003)

---

¹ A térség két ipari válságágazata (bányászat, kohászat) még a nyolcvanas évek közepén is a megye ipari létszámának 40 %-át foglalkoztatta. (Bakos [2003]).

Bár a bányászati kapacitások fokozatos leépítése is fájdalmas következményekkel járt, még sem volt olyan drámai hatású, mint a sikertelen privatizációk után hosszú évekig mesterségesen (állami dotációkkal) életben tartott, majd az azok megszüntetésével kipattanó térségi depressziót okozó ózdi és diósgyőri kohászati vállalatok csődje.

Az 1980-as évek végén, majd (az ismert kelet-európai változások következtében) az 1990-es évek elején a magyar vaskohóiparban piaci problémák jelentkeztek.

A hazai ipar acéligénye csökkent; az acélművek és hengerművek kapacitásai kihasználatlanok maradtak; gyártási költségeik meredeken növekedtek. Exportjuk – elegendő állami támogatás hiányában – veszteséges lett, csökkenteni kellett termelésüket.

Amíg a lemeztermékeket gyártó dunaújvárosi gyár kibocsátása viszonylag stabil maradt, a rúdidom termékek iránti kereslet csökkenése (1. táblázat) az ózdi és diósgyőri acélipar „tragédiáját” jelentette. Kétségbeejtő helyzetük okai között döntő szerepet játszott a sikertelen privatizáció.²

1. táblázat: A magyar acélipar termelésének alakulása (ezer tonna)

	1988	1989	1990	1991	1992
Nyersacéltermelés	3.546	3.303	2.823	1.855	1.520
Hengerelt rúdidom	1.422	1.231	914	422	367
Hengerelt acéllemez	1.367	1.302	1.251	1.072	1.070
Hengerelt acélcső	169	167	113	75	53
Másod-harmadtermék	810	729	449	325	291
A vaskohászatban foglalkoztatottak létszáma (ezer fő)					
	53	44	34	27	21

Forrás: Sziklavári J.: Az acélipar válsága. Kohászat. 1994. 9. szám pp. 355.

A kudarc – amely elkerülhető lehetett volna - mindkét gyárat csődbe vitte. Eladósodtak, veszteségük megnőtt, műszaki állapotuk leromlott, a kormány reorganizációjukra hozott határozatot^{3/}, majd még ugyanabban az évben két további határozat született.^{4/}

A három rendelet összesen 34,8 Mrd Ft támogatást irányzott elő, melynek 20%-át fejlesztésekre, 80%-át pedig a működőképesség megőrzésére, vagyoni kivásárlásokra, készletfinanszírozásra, dolgozói végkielégítésekre, veszteség finanszírozásra, forgóeszköz hitelgaranciákra fordították (Steel Industry Restructuring Hungary Project. Final Report 1999. 32-36. o.).

² Előbb Ózdon 1990-ben két tökeerős nemzetközi rangú NSZK-beli vállalattal jött létre megállapodás, de az időközben egyedül maradt német tulajdonos a veszteséges gazdálkodásra hivatkozva kártérítés ellenében kilépett. Diósgyőrben a DIMAG Rt-t 1991-ben értékesítette az állam (mint utóbb kiderült) egy tőkeszegény magánvállalkozónak azzal a feltétellel, hogy az legalább 70 %-os foglalkoztatást garantál. Az új tulajdonosnak azonban még annyi pénze sem volt, hogy a gyárat működtesse. Emiatt az állam 5 Mrd Ft-ot volt kénytelen ráfordítani a működtetésre és a félbemaradt fejlesztések befejezésére (Sziklavári [1994]).

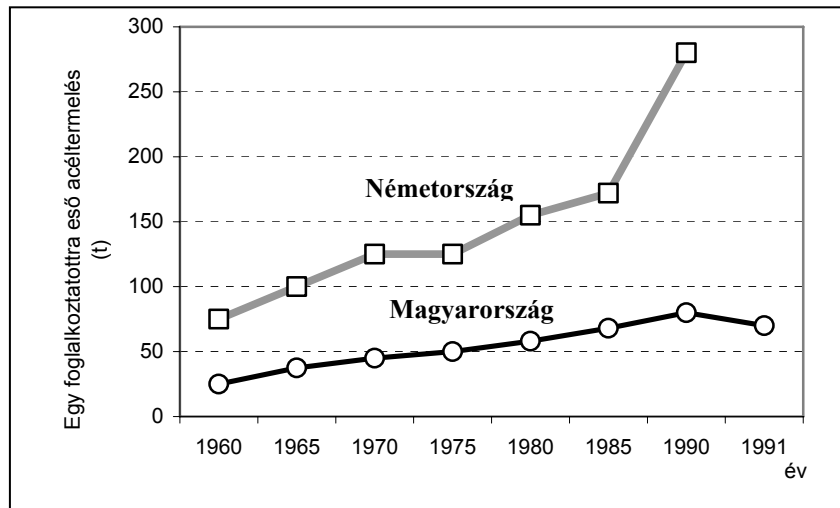
^{3/} 2014/1994.(II.16.). A borsodi acélipar reorganizációjáról.

^{4/} A borsodi acélipar folyamatos működésének biztosításáról (2110/1994. (X.27.). A borsodi acélipar reorganizációjának folytatásáról (2156/1994. (XII.24.).

Ennél jóval nagyobb tőkére lett volna szükség ahhoz, hogy a két gyár technológiája versenyképessé váljon, továbbá termékeik elérjék az ISO 9002 szabvány szerinti követelményeket.

A borsodi kohászati üzemek a termékeikhez szükséges alap- és segédanyagok túlnyomó részét importból szerezték be világszerte, ami tartósan csökkentette, egyébként sem magas versenyképességüket.

Az 1 fő foglalkoztatottra jutó acéltermelést Németországgal összehasonlítva jól látható, hogy a versenyképesség egyik fő komponense a hatékonyság főként a '80-as évek közepétől milyen drasztikusan növekvő eltérést mutat a két ország acéliparában. 1990-re közel négyszeresre nő a különbség (1. ábra).

1. ábra: Az egy foglalkoztatottra eső acéltermelés változása a német és magyar vaskohászatban

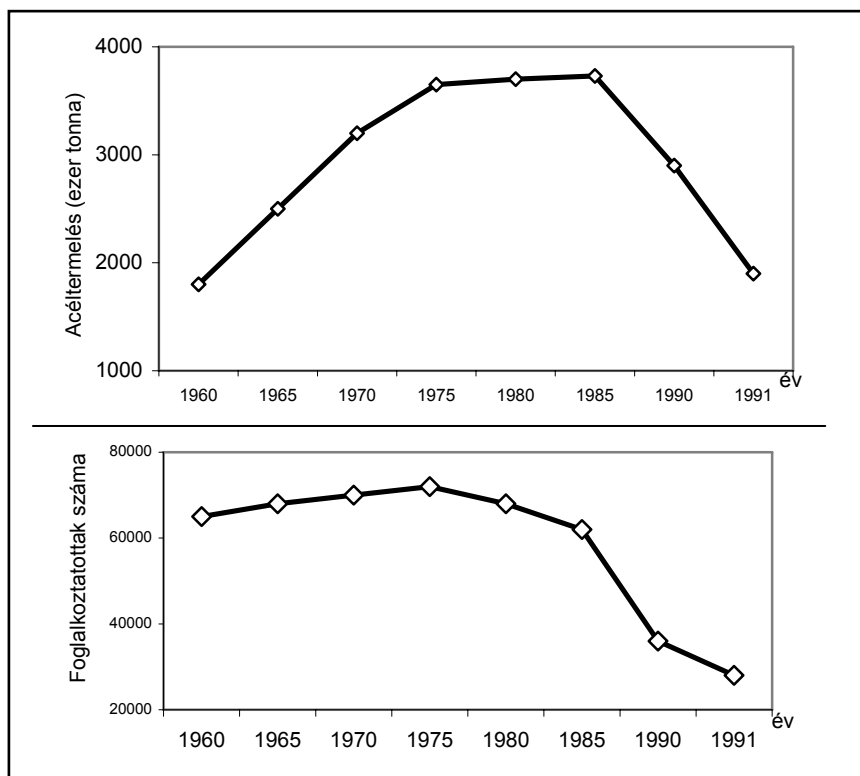
Forrás: Tardy P.: A magyar vaskohászat helyzete és kilátásai. Kohászat 125.évf.5.szám pp.186.

A magyar vaskohászatban foglalkoztatottak száma négy év alatt a korábbi létszám 40 %-ára csökkent (2. ábra).^{5/}

A magyar vaskohászatban a munkahelycsökkenés több mint háromszoros sebességgel játszódtott le, és egybeesett az általános világgazdasági és a tragikus méretű kelet-európai válsággal. (Sziklavári 1994).

A rendszerváltás időszakában (1989-1993) a borsodi iparvidék nehézipari vállalataira négy tényező hatott különösen kedvezőtlenül, az infláció, az elavult erőforrások, a vállalati menedzsment és az állami támogatások megszűnése. Az ágazati válság a térségben gyorsan tovagyűrűző hatást fejtett ki, hiszen ezek az ipari központok perifériáik fő foglalkoztató, kereskedelmi, szolgáltató, oktatási, közigazgatási centrumai is voltak. Válságuk következményeként drasztikusan csökkent a régió eltartó képessége.

^{5/} A fejlett országokban (pl. az EG tagállamaiban, az USA-ban) ilyen arányú foglalkoztatás-csökkenés 13 év alatt – 1974 és 1987 között – ment végbe. Ennyi idő alatt átstrukturálták a gazdaságot, folyamatosan új munkahelyeket teremtettek.

2. ábra: Az acélermelés és a vaskohászatban foglalkoztatottak számának változása Magyarországon

Forrás: Tardy P.: A magyar vaskohászat helyzete és kilátásai. Kohászat. 125. évf. 5. szám 187. o.

Az ágazat romló helyzetét mutatják a megye négy meghatározó nehézipari vállalatának (LKM, majd DIMAG Rt., majd DAM Rt.; Ózdi Kohászati Üzemek, majd ÓKÜ+OAM Rt.; December 4. Drótművek, majd D&D Rt.; Borsodnádasi Lemezgyár) mérleg adataiból származtatott mutatók (2. táblázat).

A vállalatok eladósodását mutatja a saját tőke arányának drasztikus csökkenése, és a rövidlejáratú hitelállomány gyors növekedése. Ugyanakkor a beruházási hitelek monoton csökkentek. A vállalatok forgóeszköz állományukat felélték, a pénzhányad a forgóeszközökön belül nagymértékben csökkent. Saját tőke arányos eredményük kritikussá vált, készletforgási sebességük lelassult, eszközarányos nyereségük az időszak elején minimális volt, majd veszteségbe fordult.

A két kohászati vállalat helyzetét nehezítette az ágazat konjunkturális helyzete is. 1989 és 1993 között erőteljes recessziós folyamat hatására a két vállalat által gyártott termékek piacán tartós, nagy arányú árcsökkenés következett be (3. ábra). Ez a körülmény tovább gerjesztette a válság elmélyülését és elhúzódását.

Az acélipar a recesszióra általában szervezeti karcsúsítással, kapacitás kihasználási szint csökkentésével (akár részleges és időszakos elbocsátásokkal), működési költségcsökkentéssel, a tőkeerősebb cégek intenzív műszaki fejlesztéssel reagálnak.

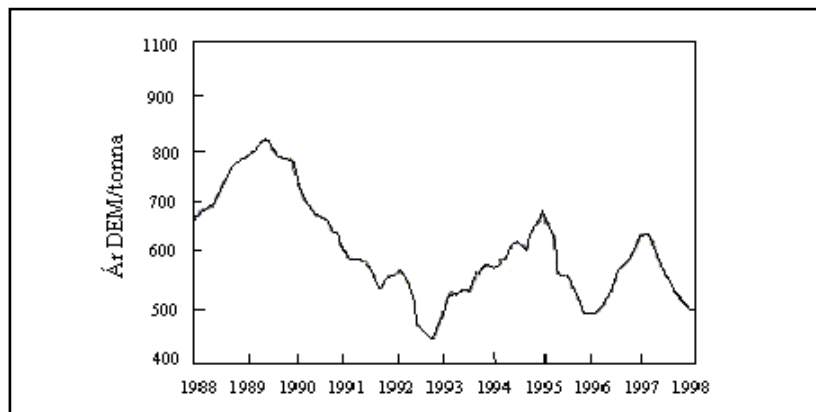
A tudatos beavatkozás elmulasztása a recesszió válságba fordulását okozhatja. Ha ez a válság egy térség meghatározó jelentőségű vállalatánál (vállalatainál) alakul ki, akkor ágazati, majd regionális kiterjedésűvé válik. Ez a folyamat játszódott le a borsodi iparvidéken.

2. táblázat: Válságra utaló mérlegadatok B-A-Z megye négy legnagyobb ^{6/} nehézipari vállalatai esetében

Mutató fajtája	1988	1989	1990	1991	1992
Saját tőke aránya az osztókében	53,0	50,0	46,6	17,6	- 20,0
Rövid lejáratú kötelezettségek/összes kötelezettség	43,2	45,5	48,8	79,1	85,9
Hosszú lejáratú kötelezettségek/összes kötelezettség	9,8	8,4	4,6	3,2	3,7
Forgóeszközök aránya az összes eszközön belül	66,1	65,3	59,5	55,1	57,4
Pénzhányad (pénz+értékpapír)/forgóeszközök	4,2	3,8	2,8	2,1	2,8
Mérleg szerinti eredmény/saját tőke	0,25	0,18	- 21,4	- 70,0	2,6*
Készletforgási sebesség (nap)	181	186	194	197	191
Eszközarányos nyereség	0,09	0,08	- 12,6	- 41,3	- 14,1

* Mind a számláló, mind a nevező negatív.

Forrás: A szerző saját szerkesztése cégbírósági mérlegadatok alapján

3. ábra: Árciklusok a hengerelt rútidom üzletágban

Forrás: Metall Buletin (1988-98)

^{6/} A vállalati nagyság az éves árbevétel és az átlagos foglalkoztatotti létszám alapján került meghatározásra.

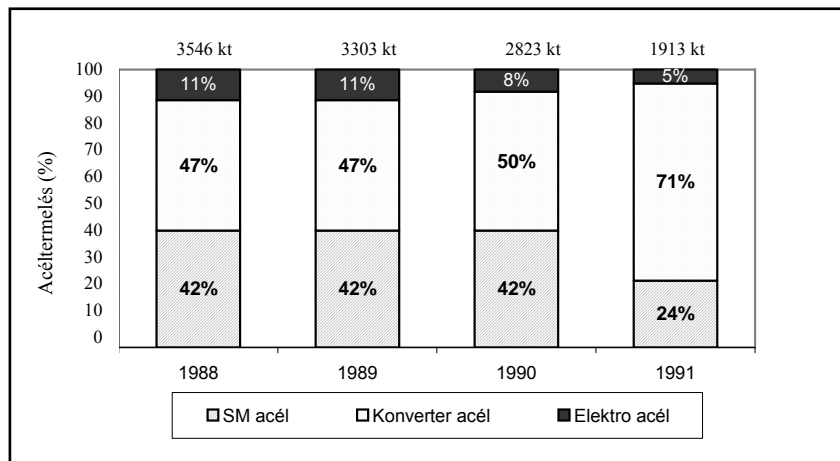
A nehézipari válság termékszerkezeti, technológiai okai a borsodi kohászatban

A magyar vaskohászat hosszútávú fejlesztésének stratégiai célkitűzéseit és pénzügyi erőforrásait az 1975. augusztusában hozott 5059/75 számú ÁTB határozat fogalmazta meg („A magyar vaskohászat 1990-ig terjedő hosszútávú fejlesztési koncepciója”). Ez a tervdokumentum 1990-re 5 Mt/év acélgyártó kapacitást irányzott elő.

A kapacitás csaknem fele Dunaújvárosban jött volna létre, míg Ózdon és Diósgyőrben lényegesen kisebb termelésnövekedést terveztek. A 15 éves átfutási idejű beruházás tervezett költsége 135 Mrd Ft (évi 9 Mrd Ft) volt.

„Az ambíciózus fejlesztési tervről hamar kiderült, hogy túlméretezett: már 1977-ben csökkentették Dunaújváros tervezett kapacitását (1,8 Mt/évre). A kapacitásnövelésnél sajnos kevésbé jelentősek voltak a technológiaváltásra vonatkozó elképzelések: 1990-ben még mindig 40 %-ra tervezték a Siemens-Martin acélgyártás részarányát.”^{7/} (Tardy – Bíró – Zimonyi 1995)

Hazánkban 1988 és 1991 között a drasztikus mennyiségi visszaesés mellett az alkalmazott acélgyártó technológiák korszerűtlen szerkezete volt jellemző (4. ábra). A Siemens-Martin eljárást 1991-től már csak Ózdon alkalmazták.

4. ábra: A magyarországi acélettermelés technológiai arányainak változása (1988-91)

Forrás: Magyar Vas- és Acélipari Egyesülés közleménye: A magyar vaskohászat helyzete az 1991. évi adatok és az érvényesülő technikák tükrében. Kohászat, 1992. 9. szám pp.323)

A tervezett fejlesztések erőteljes redukálását jellemzi, hogy az eredeti 135 Mrd Ft-tal szemben csak 61,9 Mrd Ft-ot használtak fel a három tervperiódusban.^{8/}

^{7/} Nyugat-Európa az 1970-es évek végén tartott ezen a szinten.

^{8/} „A technológiai lemaradás a fejlett országokhoz képest növekedett. Nem változott érdemben a termékszerkezet sem: míg nemzetközi szinten a lapostermékek (lemezek, szalagok) részaránya egyre nőtt, és a 80-as évek közepén már jelentősen meghaladta a hosszűtermékekét (rúd-drót-idomáru), addig nálunk változatlanul a Diósgyőrben és Ózdon veszteségesen gyártott hosszűtermékek tették ki a vaskohászati gyártmányok nagyobbik hányadát. A külföldön is jobb pozíciója volt a Dunaújvárosban gyártott lapostermékeknek, mint a borsodi hosszűtermékeknek.

A fejlesztések elmaradásának egyenes következménye volt az észak-magyarországi kohászat szerepének további csökkenése (3. táblázat).

3. táblázat: Az acéltermelés változása a borsodi térségben (ezer tonna)

	1985	1990	2000	2003
Diósgyőr	1.070	690	190	110
Ózd	1.100	650	40	240

Forrás: MVAE, 2004

Diósgyőrben a termelés 2003-ra az 1985-ös szint egytizedére csökkent, Ózdon pedig közel a negyedére. Természetesen a létszámban is drasztikus változások figyelhetők meg, 1985-ben a dolgozói létszám Diósgyőrben: 20 ezer fő volt, Ózdon 11 ezer fő. 2003-ra 6 illetve 5 %-ra csökkent. (MVAE 2004)

A kohászati válság ágazati szintű kezelése (1992-2004)

A diósgyőri és az ózdi kohászati vállalatok külföldi tulajdonba adása a cégek pénzügyi-jövedelmezőségi és foglalkoztatási problémáit nem oldotta meg. Az államtól ebben az időben kapott támogatások majdnem teljes összegét a veszteségpótlásra, a tartozások rendezésére, folyó finanszírozásra és visszaállamosításra fordították. Tovább nehezítette a helyzetet, hogy az új és új tulajdonosok sem voltak tőkeerősek (vagy nem akartak többet befektetni új cégekbe). Mintha nem is állt volna szándékukban igazán rendbe tenni a társaságokat. A piacot, illetve a közvetlen piacra jutás lehetőségét vették meg, az esetleges pillanatnyi haszonszerzést tekintették elsődlegesnek.

Válságkezelő intézkedések Diósgyőrben

1992-re a térségben kialakult gazdasági válság elmélyülésének elkerülése érdekében az állam pénzügyi támogatást nyújtott a termelési feltételek fenntartására, aminek a felhasználását egy válságkezelő program végrehajtásához kötötte.^{9/} A reorganizációs program részbeni megvalósítása sem hozott azonban megnyugtató megoldást.

Az általános szerkezetátalakítással (termelési, termelékenységi és termékszerkezeti racionalizálás) érdemben nem foglalkoztak. A technológiaváltást követően két évig még további milliárdokat költött az állam a társaságra, de ennek egyetlen célja volt, a csőd elkerülése.

Átmeneti megoldásként 1995-ben visszaállamosították a részvénytársaságot azért, hogy a pénzügyi és szociális rendezést követően újra privatizálják.^{10/}

A magyar ipar strukturális elmaradottsága (a gépipar, egyéb acélfelhasználó ágazatok rendkívül gyenge exportképessége) és az egyre növekvő tőkés devizabevételi igények miatt a romló feltételek mellett is intenzív tőkés exportra kényszerült a magyar vaskohászat (termékeit veszteséggel értékesítette, amit a kormányzat a veszteségek finanszírozásával honorált)...

A magyar kormány 1975-90 közötti acélpolitikájának értékeléseként megállapítható, hogy az elhatározott fejlesztések jelentős eredményeket is hoztak, ugyanakkor hozzájárultak jelentős feszültségek kialakulásához. (Ózdon fenntartották a korszerűtlen acélgyártást, elmaradt a kívánatos mértékű termékszerkezet-váltás.) A fejlesztések fajlagos nagysága elmaradt a mértékadó nyugat-európai szinttől, finanszírozási rendszere pedig időről-időre fizetéseképtelenné tette a vállalatokat.” (Tardy – Bíró – Zimonyi 1995 50. o.)

^{9/} 3187/1992. (V.7.) Korm. hat. A DIMAG Vállalatcsoport gazdasági helyzetének rendezéséről.

^{10/} 21568/1994. (XII.24.) Korm. hat. A borsodi acélipar reorganizációjának folytatásáról.

A társaság értékesítésére 1998-ban került ismét sor. Az új tulajdonos a VSZ a.s. Kosice (Kassai Kohászati Művek) a társaságot mindössze két évig működtette, majd csődöt jelentett. A Diósgyőri Acélművek nehézségei meghaladták a szintén gondokkal küszködő kassai tulajdonos teherbíró képességét.

Ugyanez történt az olasz Cogne cégcsoporttal is, amely 2001. májusától 21 hónapig üzemeltette a társaságot DAM Steel Rt. néven, majd a cég 2003. márciusától ismét felszámolás alá került. A termelést 2004. tavaszán le kellett állítani, mivel hitel hiányában nem tudták a termelést finanszírozni. (A társaság gazdálkodása egyébként 1990 óta folyamatosan veszteséges volt, kivéve a 2000-es évet, amikor a felszámolás alatt működő gyár kb. egy évig nullszaldósan tudott termelni.)

Többszöri sikertelen eladási kísérlet után végül, a felszámolás alatt álló acélmű vagyonának kivásárlásával 2004. végén megkezdte működését a DAM 2004 Kft., amelyet a Donbass vállalatcsoport érdekeltségi körébe tartozónak tekintenek, bár a cégbejegyzés szerint erre való utalás nincs.

A privatizációra eddig mindig akkor került sor, amikor felszámolás alatt vagy felszámolás közeli helyzetben volt a társaság, ami megnehezítette azt, hogy komoly befektetőt lehessen találni. Az új tulajdonos belépése ellenére nagy a valószínűsége annak, hogy az acélgyártás véglegesen meg fog szünni Diósgyőrben.

Válságkezelő intézkedések Ózdon

A privatizáció kudarca után a válságkezelés hasonlóan történt, mint Diósgyőrben. Az állam visszavásárolta a céget, majd az újraindítást pénzügyileg támogatta, de a működtetés továbbra is veszteséges maradt, így néhány hónap múlva megindult a felszámolás.

A termelő egységek közül a felszámolás során csak a Rúd és Dróthengerművet ítélték a gazdaságos működtetésre alkalmasnak. A borsodi regionális válságkezelési program keretében a tulajdonos ÁPV Rt. kivásárolta a reorganizációhoz szükséges vagyonelemeket és átadta az Ózdi Acélművek Kft.-nek működtetésre. A társaságot több sikertelen pályázat után végül 1997-ben ismét privatizálták.

A jegyzett tőke 90 %-a került a Max Aicher GmbH tulajdonába. A privatizációs szerződésben foglaltak egy részét teljesítve, a tulajdonos állami támogatás nélkül 2001-re megvalósította a miniacélmű beruházást, a hengermű betétanyagainak biztosítására. A társaság gazdálkodása az acélpiazi ciklusokat követve hullámzó teljesítményt mutatott a tulajdonosváltást követően is. A 2003 őszén megindult acélpiazi áremelkedések – a betonacél ára fél év alatt közel 100 %-kal emelkedett – viszont komoly nyereséget eredményeztek.

A válság ágazati szintű kezelésének értékelése

A borsodi kohászati reorganizáció (közel 75 milliárd forint) ellenére sem jött létre versenyképes, hatékony, jövedelmező acélipar a térségben. A kohászati válságkezelés nem járt sikerrel. A kormányzati tőke injekciókkal azonban elérték, hogy a két társaság tovább működhessen a veszteségek ellenére, ami a régió foglalkoztatási helyzete szempontjából jelentős volt, de a vállalatok gazdálkodási helyzete továbbra is kritikus maradt.

A beavatkozás tüneti kezelést jelentett. A támogatások elsősorban a munkahelyek megőrzésére irányultak. A kormányzat nem merte és nem is volt képes felvállalni a tömeges elbocsátással járó lépéseket. Tőkehiány miatt ugyanakkor elmaradt a térség gazdasági átalakítása. A nagy működőtőke igényű intézkedések a két kohászati vállalat kerítésein belül realizálódtak, alacsony hatásfokkal.

Az ágazati válságkezelési program jelentős késést is szenvedett, így a korai beavatkozás alacsonyabb tőkeigényéhez képest jóval nagyobb állami forrást követelt. A vállalatok időről-időre újabb összegeket kaptak a veszteséges működés fenntartására.

Az 1992-97 közötti időszakban az állami juttatások 80 %-át a tulajdon viszonyok rendezésére, veszteségpótlásra és forgóeszköz finanszírozásra használták fel, a valódi vállalaton belüli szerkezetátalakításra (pl.: műszaki fejlesztések, profiltisztítás, a termékek továbbfeldolgozottsági fokának növelése, magasabb hozzáadott értéket képviselő termékek, szolgáltatások kifejlesztése, átképzések), a versenyképességet megalapozó technológiai modernizációra a támogatásoknak csak 20 %-a jutott.

1996 után az EU és Magyarország között megkötött Társulási Megállapodás szerint meg kellett szüntetni a magyar állam acélipari támogatásait (Európai Megállapodás 62. § (EC támogatási szabályok), ami végét jelentette a „lyukas vödrök töltögetésének” a borsodi kohászatban is.

A két vállalat néhány kiemelt mutatóját az 1996. utáni időszakban a 4. és 5. táblázat szemlélteti, melyek szerint a drasztikusan leépített kapacitások és az újabb privatizációs lépések után sem javult sokat a helyzet.

4. táblázat: A DAM Steel Rt. kiemelt mutatóinak alakulása

Megnevezés	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Az egy főre jutó nettó árbevétel változása (%)	28,7	25,6	- 1,2	- 5,1	31,6	43,6
Az adózás előtti eredmény jövedelmezősége (%)	-34,1	-15,5	-34,1	-25,5	-19,6	-17,0
Likviditási mutató (Ft/Ft)	1,1	0,9	0,5	..*	0,9	
* felszámolás, mérleg nem készült						

Forrás: Stefán M.: A hazai acélipari társaságok tulajdonosi szerkezete és kiemelt mutatóinak alakulása. Kohászat 2003. 1. szám pp.2.

5. táblázat: Az ÓAM Kft. kiemelt mutatóinak alakulása

Megnevezés	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Az egy főre jutó nettó árbevétel változása (%)	- 7,0	100,0	36,9	- 7,7	9,9	0,9
Az adózás előtti eredmény jövedelmezősége (%)	-22,0	0,4	3,7	- 5,2	-0,3	-18,9
Likviditási mutató (Ft/Ft)	0,7	0,6	1,0	0,7	0,7	

Forrás: Stefán M.: A hazai acélipari társaságok tulajdonosi szerkezete és kiemelt mutatóinak alakulása. Kohászat 2003. 1. szám 4. o.

A válság regionális szintű kezelésének értékelése

1993-ra világossá vált, hogy a Borsod-Abaúj-Zemplén megyében kialakult gazdasági strukturális és területi válság kezelésében a 80-as évek második felétől kibontakozó, alapvetően „tűzoltó” jellegű kormányzati beavatkozások hatástalanok maradtak. A PHARE Területfejlesztési Kísérleti Programjának II. komponense (Decentralizált döntési és szervezeti rendszer kialakítása) keretében Borsod-Abaúj-Zemplén megye (Szabolcs-Szatmár-Bereg megyével együtt) kísérleti terület lett.

Az „Acélipari régiók integrált átalakítási művelete” című, 1994-ben a PHARE program keretében kidolgozott tanulmány megállapításai és az Európai Unió 1993. júliusa és 1996. júliusa között megvalósított, a Megyei Fejlesztési Közalapítvány (ezen belül a megyei fejlesztési

tanács, igazgató tanács és fejlesztési ügynökség) létrehozását is eredményező PHARE Kísérleti Program tapasztalatai alapján született meg az 1123/1994. (XII.25.) Korm. határozatban testet öltő kormányzati elhatározás egy megyei fejlesztési program megfogalmazására, majd megvalósítására.

1995-re az említett kormányhatározat 2 milliárd Ft-ot különített el az állami keretből a megye kiemelt fejlesztésére, de a döntések nem a megyében születtek. A Megyei Fejlesztési Közalapítvány Kuratóriumának véleményezési joga volt, a döntéseket az érintett miniszterek hozták.

1995. január végére elkészült a munkaprogram, melyet a tárcákkal való egyeztetések után a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Területfejlesztési Tanács júniusban elfogadott, majd a kormány az 1113/1995. (XI.22.) határozatával legitímált. Így született meg a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Integrált Szerkezetátalakítási és Válságkezelési Program. A megyei döntéshozók kompetenciájába sorolt fejlesztési programról tulajdonképpen csak ekkortól beszélhettünk. A kormányhatározat 1996-ra 2,55 milliárd Ft-os keretet határozott meg a program végrehajtásához (tehát már megvalósult a decentralizáció, de a forrásintegráció még nem).

A döntéseket a Megyei Fejlesztési Tanács hozta meg, de azok nem térhettek el a központi pályázati elvektől, prioritásoktól, az egyes forrásokra külön-külön kellett pályázatokat kiírni, ezért a megígért PHARE forrásokat sem lehetett még igénybe venni.

Az 1997-es évet a 2345/1996. (XII.11.) Korm. határozat alapozta meg. A megyei program forrásaihoz 4,0 milliárd Ft állami hozzájárulást határozott meg és a program történetében először lehetőség adódott a források egy részének tényleges integrációjára.

Mivel az ebben az évben bevonásra kerülő PHARE források és egyes magyar források is további egyeztetéseket kívántak, a kiemelt idegenforgalmi, a kistérségi, a vállalkozói infrastruktúrafejlesztési, valamint a környezetvédelmi pályázatokat csak augusztusban lehetett meghirdetni.

1998-ra igyekeznék a tapasztalatokból tanulni és a folyamatokat felgyorsítani, az 1998. évi feladattervet a Területfejlesztési Tanács még 1997. decemberében elfogadta úgy, hogy a forrásokról még nem voltak pontos információk. A Kormány a 2069/1998. (III.25.) Korm. határozattal döntött a feladatterv elfogadásáról és a program céljaira felhasználható 6,2 milliárd forintos keretről. Ez a vártnál kevesebbnek bizonyult, ezért az elfogadott feladattervből egy jelentős részt ki kellett hagyni.

A feladatok 8 alprogramban kerültek meghatározásra:

- I. Vállalkozási tanácsadás, üzleti szolgáltatások.
- II. Vállalkozások tőkeellátása.
- III. Vállalkozói infrastruktúra fejlesztése.
- IV. A gazdaságfejlesztés integrált kistérségi rendszerének kialakítása.
- V. A makrogazdasági feltételrendszer befolyásolása.
- VI. Képzés.
- VII. Intézkedések speciális csoportok részére.
- VIII. A gazdaságfejlesztés fizikai feltételrendszere.

A program a kormány és a PHARE által megkötött szerződésnek megfelelően 23 millió ECU külföldi forrás bevonásával számolt.

A program megvalósítása éves feladattervekre bontva történt. Az éves feladattervek és az egész program megvalósulását alapvetően két tényező akadályozta:

- a kormányzati források integrációjának hiánya csak késleltetetten tette lehetővé a PHARE források bevonását.
- A 23 millió ECU PHARE forrással szemben összességében csupán 5 millió ECU finanszírozta a programot, ebből is csak 2 millió ECU (451 millió Ft) tartozott közvetlenül a Területfejlesztési Tanács döntési kompetenciájába.

1998-ra az integráció előrehaladása, a források sajnálatos szűkülése a feladattervben megjelenő célok szűküléséhez vezetett.

A finanszírozási terv a kormányzati döntéssel összhangban (1123/1994. (XII.25.) Korm. határozat) külön tartalmazta az 1995. év, valamint az 1996-98 évek forrásait. A program összességében 30.364 millió Ft fejlesztést tervezett, mely 56,9 %-os állami, 11,7 %-os PHARE és 31,4 %-os saját forrással számolt.

A kormányzati források évente önálló kormányhatározatban kerültek meghatározásra.

A PHARE források jelentős, 22 millió ECU-ról 5 millió ECU-ra való csökkenése a válságkezelési programot igen alulfinanszírozottá tette.

1997-ben a források szűkösségének és a beérkezett nagy számú és támogatási igényű pályázatok ismeretében a döntési időszakban kísérlet történt forrásaddícióra, külső eszközök bevonására (MFB hitel), de ez nem pótolhatta a kiesett EU forrást.

A rendelkezésre álló forrásokból a három év alatt beérkezett 3200 pályázatban megfogalmazott, közel 40 milliárd Ft-os támogatási igény negyedét lehetett kielégíteni.

A program három éves futamidejére tervezett és az alatt ténylegesen felhasznált pénzügyi forrásait a 6. táblázat számszerűsíti. Az adatok alapján a válságkezelési program a tervezett külső forrásoknak csak 54,6 %-át kapta meg.

6. táblázat: Az Integrált Szerkezetátalakítási és Válságkezelési Program tervezett és tényleges külső forrásai, illetve fejlesztései (1996-1998) *(millió Ft-ban)*

Alprogramok	Támogatás tervezett külső forrása		Támogatás tényleges külső forrása	
	Kormányzati	PHARE	Kormányzati	PHARE
Vállalkozói tanácsadás, üzleti szolgáltatásfejlesztés	50	262	240	0
Vállalkozások tőkeellátása	5.250	1.635	6.236	451
Vállalkozói infrastruktúra	45	459	645	-
Gazdaságfejlesztés integrált kistérségi rendszere	25	95	87	-
Makrogazdasági feltételrendszere (lobby program)	0	0	0	0
Képzési alprogram	60	180	4	-
Intézkedés speciális csoportok részére	520	204	558	-
Gazdaságfejlesztés fizikai feltételrendszere	8.218	635	1.410	-
<i>Összesen</i>	<i>14.168</i>	<i>2.470</i>	<i>9.180</i>	<i>451</i>
<i>Mindösszesen</i>	<i>17.638</i>		<i>9.631</i>	

Forrás: B-A-Z Megyei Területfejlesztési Tanács, 1999.

Az értékelés végére egy összehasonlító adatsor a programnak a munkanélküliségi helyzet javítására gyakorolt hatását érzékelteti.

A program megvalósítása során közel 30 ezer munkahely szűnt meg, ugyanebben az időszakban a Területfejlesztési Tanács a program keretében 7.200 új munkahely létrehozását támogatta, melyek a megszűnt munkahelyek 24 %-át teszik ki.

Irodalomjegyzék

- Magyar Vas- és Acélipari Egyesülés Közleménye (1992): A magyar vaskohászat helyzete az 1991. évi adatok és az érvényesülő tendenciák tükrében. Kohászat, 1992. 9. szám. 321-324. o.
- Kóródi J. (1959): A borsodi iparvidék. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Aal és Kollega Kft (1999): Steel Industry Restructuring Hungary Project final report. Budapest.
- Tardy P. – Bíró Gy. – Zimonyi Z. (1995): Állami Acélprogramok 1970-90 között: Korlátozott lehetőségek és eredmények. 1995. 2-3. szám 49-51. o.
- Bakos I. (2002): Területfejlesztési stratégiák és programok tervezésének módszertana. Bíbor Kiadó, Miskolc.
- Stefán M. (2003): A hazai acélipari társaságok tulajdonosi szerkezete és kiemelt mutatóinak alakulása. Kohászat, 2003. 1. szám. 1-6. o.
- Sziklavári J. (1994): Az acélipar válsága. Kohászat. 1994. 9. szám. 349-355. o.
- Tardy P. (1992): A magyar vaskohászat helyzete és kilátásai. Kohászat 1992. 5. szám. 181-189. o.
- Bakos I. (2003): Európai válságkezelési esettanulmányok. Oktatási segédlet. Miskolci Egyetem.
- B-A-Z Megyei Területfejlesztési Tanács (1999): Az integrált szerkezetátalakítási és válságkezelési program végrehajtásának folyamata és eredményei Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. Miskolc.